

4. Потапенко Я. Соматичне буття індивіду як об'єкт досліджень у галузі біополітики [Текст] / Я. Потапенко // Гілея. – 2013. – Вип.74.
5. Williams G. Adaptation and natural selection [Text] / G. Williams. – NY: Princeton University press. 1996. – 235 p.
6. Brown D. Human Universals [Text] / D. Brown. – NY: McGraw–Hill, 1991.
7. Shepher J. Commentary [Text] / In Diane McGuinness (ed.). Dominance, Aggression. – N.Y.: Paragon, 1987. – P.174.
8. Kelman H., Hamilton V. Crimes of Authority and Responsibility [Text] / H. Kelman, V. Hamilton. – New Haven: Yale University Press, 1998. – P.137.
9. Dunbar R. Grooming, Gossip, and the Evolution of Language [Text] / R. Dunbar. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996. – P.143.
10. de Waal. F. The origins of right the «human» and other animal [Text] / F. de Waal. – Cambridge, MA: Harvard University, 1996. – P.208.
11. Tattersall I. The Monkey in the Mirror [Text] / I. Tattersall. – New York: Harcourt, 2002. – 230 p.
12. Barash D. State behaviour, individual behaviour, and the legacy of biology in a troublesom world [Text] / D. Barash // Politics and the life science. – 1994. – Vol.13. – P.15–16.
13. Fox R. The Search of Society [Text] / R. Fox. – New Brunswick: Rutgers University Press, 1989. – P.28.
14. Lane R. Political Man [Text] / R. Lane – N.Y.: Free Press, 1972. – 200 p.
15. Blank R. Biology and Politics: An Introduction [Text] / R. Blank // Politics and the Life Science: The State of the Discipline. – UK: Emerald Group Publishing, 2014. – 280 p.
16. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: последствия нашей биотехнологической революции [Текст] / Ф. Фукуяма. – М.: «ЛЮКС», 2004. – 349 с.
17. Майноуг К. Анатомія лібералізму [Текст] / К. Майноуг. – К.: Смолоскип, 2002.
18. Бодіо Т. Сознание и политическое поведение: ограничения рациональности политических действий [Текст] / Т. Бодіо // Элементы теории политики. – М.: Логос, 2001. – С.234–255.
19. Vlavianos–Arvanitis A. Biopolitics. Dimensions of Biology [Text] / A. Vlavianos–Arvanitis [Electronic resource]. – Access mode: <http://biopolitics.gr/publications/textbooks/dimensions-of-biology-en/>

References

1. Peterson A., Somit A. Biology and politics: The cutting edge [Text] / A. Peterson, A. Somit. – UK: Emerald Group Publishing, 2011. – 231 p.
2. Somit A., Peterson S. The Failure of Democratic Nation Building: Ideology Meets Evolution [Text] / A. Peterson, A. Somit. – NY: Palgrave Macmillan, 2005. – 190 p.
3. Lipset S. Political Man: The Social Bases of Politics [Text] / S. Lipset. – Garden City, NY: Doubleday, 1960. – 432 p.
4. Potapenko Ya. Somatichne buttja individu yak ob'jekt doslidzhen' u galuzi biopolityky [Tekst] / Ya. Potapenko // Gileja. – 2013. – Vyp.74.
5. Williams G. Adaptation and natural selection [Text] / G. Williams. – NY: Princeton University press. 1996. – 235 p.
6. Brown D. Human Universals [Text] / D. Brown. – NY: McGraw–Hill, 1991.
7. Shepher J. Commentary [Text] / In Diane McGuinness (ed.). Dominance, Aggression. – N.Y.: Paragon, 1987. – P.174.
8. Kelman H., Hamilton V. Crimes of Authority and Responsibility [Text] / H. Kelman, V. Hamilton. – New Haven: Yale University Press, 1998. – P.137.
9. Dunbar R. Grooming, Gossip, and the Evolution of Language [Text] / R. Dunbar. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996. – P.143.
10. de Waal. F. The origins of right the «human» and other animal [Text] / F. de Waal. – Cambridge, MA: Harvard University, 1996. – P.208.
11. Tattersall I. The Monkey in the Mirror [Text] / I. Tattersall. – New York: Harcourt, 2002. – 230 p.
12. Barash D. State behaviour, individual behaviour, and the legacy of biology in a troublesom world [Text] / D. Barash // Politics and the life science. – 1994. – Vol.13. – P.15–16.
13. Fox R. The Search of Society [Text] / R. Fox. – New Brunswick: Rutgers University Press, 1989. – P.28.

14. Lane R. Political Man [Text] / R. Lane – N.Y.: Free Press, 1972. – 200 p.
15. Blank R. Biology and Politics: An Introduction [Text] / R. Blank // Politics and the Life Science: The State of the Discipline. – UK: Emerald Group Publishing, 2014. – 280 p.
16. Fukujama F. Nashe postchelovecheskoe budushhee: posledstvie nashej biotehnologicheskoy revoljucii [Tekst] / F. Fukujama. – M.: «LJuKS», 2004. – 349 s.
17. Majnoug K. Anatomija liberalizmu [Tekst] / K. Majnoug. – K.: Smoloskyp, 2002.
18. Bodio T. Soznanie i politicheskoe povedenie: ogranichenija racional'nosti politicheskikh dejstvii [Tekst] / T. Bodio // Jelementy teorii politiki. – M.: Logos, 2001. – S.234–255.
19. Vlavianos–Arvanitis A. Biopolitics. Dimensions of Biology [Text] / A. Vlavianos–Arvanitis [Electronic resource]. – Access mode: <http://biopolitics.gr/publications/textbooks/dimensions-of-biology-en/>

Kravets A. U., candidate of political sciences, Associate Professor, Department of Political Science Oles Gonchar Dnipropetrovsk National University (Ukraine, Dnipro), kravets_nastya@inbox.ru

«Homo politicus» as an object of biopolitical reflection

«Homo politicus» is the main aim of the article. Having applied general scientific principles of cognition (evolutionism, system approach and objectivity) there were analyzed features of biopolitical view on «Homo politicus». It was determined that in scientific community still no single point of view about nature of «Homo politicus». Proposed particulars of the biopolitical view on «Homo Politicus»: «Homo Politicus» is a social primate, product of biologically–evolutional progress, who has genetic inclination to the formation of hierarchical structures; a leaning for social hierarchy, political domination as well as subjugation are «imprinted» in to the human nature; «Homo Politicus» is distinguished by self–consciousness, culture and morale which are able to dominate over genetic predispositions; human nature is rational and irrational at the same time; the brain processes have great influence to the human behavior; the progress of the technologies, neuro–physiology and genetics is capable to change the «face» and the «essentiality» of «Homo Politicus».

Keywords: biopolitics, «Homo politicus», political behavior.

* * *

УДК 342.3:316.2

Литвиненко І. І., кандидат політичних наук, завідувач кафедри суспільних дисциплін, Черкаський факультет Національного університету «Одеська юридична академія» (Україна, Черкаси), irinlevchu@yandex.ru

ЛЕГІТИМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ
ЯК ЗАВДАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Розглянуто основні ідеї нормативізму у політичній теорії як визначальні для пояснення джерел соціального порядку та способу його забезпечення за допомогою політичних інститутів. Нормативізм виходить з положення, що соціальний порядок є чимось вищим за історичну мінливість, він не лише незалежний від історичних змін, але й зумовлює ці зміни. Саме нормативізм, тобто підхід, який утверджує відповідність (більшу чи меншу, але неминучу і визначальну) соціальної дійсності певним нормам, лежить в основі сучасного вчення про легітимізацію. Існує кілька різних версій нормативізму: ті, що тягнуть до визнання нормативним наявного соціального порядку, тобто консервативними за своїм ідеологічним підрунтям, та ті, що тягнуть до обґрунтування нормативності як опису бажаного соціального порядку, тобто революційних за своїм ідеологічним підрунтям. За Вебером, легітимність характеризує соціальний порядок, який має престиж і тому диктує індивідам, що включені до нього, обов'язкові вимоги і встановлює зразок поведінки. Важливу роль у вирішенні питання соціального порядку відіграють національні політичні інститути, передусім держава. Йдеться про цьому вже не стільки про національну ідею, як це було актуально у процесі становлення модерних націй, яке відбувалося паралельно з бурхливим розвитком буржуазного суспільства, скільки про національну ідентичність. Національні політичні інститути, тобто, держава, національні партії та інші суб'єкти національних громадянських суспільств, попри піднесення глобалізаційних соціальних інституцій, все ж залишаються провідними засобами легітимізації соціального порядку політичними засобами. Нормативістські засади все ж не можуть бути єдиними підставами для утвердження соціального порядку – у тому числі й не є вони єдиними засадами для утворення політичних інститутів.

Ключові слова: легітимізація, нормативізм, соціальний порядок, легальний порядок, політичні інститути, цінності, обґрунтування.

Завдання легітимізації соціального порядку постає перед усіма соціальними інститутами, але в першу чергу – перед політичними. Справа полягає у тому,

що питання соціального порядку розглядається, передусім, під кутом зору нормативізму, тобто вчення про відповідність (більшу чи меншу, але неминучу і визначальну) соціальної дійсності певним нормам. Саме нормативізм лежить в основі сучасного вчення про легітимацію, а тому, перш ніж визначати свою позицію щодо питання соціального порядку та можливих шляхів його легітимації (зокрема, спеціальною темою цієї статті є легітимація за допомогою політичних інститутів), слід спочатку визначити основні характеристики нормативізму як соціально-філософської позиції.

Нормативізм виходить з положення, що соціальний порядок є чимось вищим за історичну мінливість, він не лише незалежний від історичних змін, але й зумовлює ці зміни. Клаус фон Байме так пояснює звернення до ідеї порядку у політичній теорії: «Повернення до класичної політичної теорії... стає можливим лише через прийняття платонівсько-аристотелівської *episteme*, але таке повернення не є простим докографічним ренесансом, його варто розуміти як поновлення теоретичного обґрунтування науки про політичний порядок. Нормативні теорії дорікають позитивізму здебільшого у тому, що він неминуче деградує до історизму, що відкидає питання про добре суспільство через його нелегітимну постановку, бо кожне суспільство тут розглядається як історично обумовлене» [1, с. 73].

При цьому існує кілька різних версій нормативізму. Можна розділити їх умовно на ті, що тяжіють до визнання нормативним наявного соціального порядку, тобто консервативними за своїм ідеологічним підґрунтям, та ті, що тяжіють до обґрунтування нормативності як опису бажаного соціального порядку, тобто революційних за своїм ідеологічним підґрунтям. Класичним прикладом перших можна вважати теорію Талкота Парсонса, класичним прикладом других – теорію Юргена Габермаса. При цьому і консерватизм, і революційність виявляються доволі поміркованими, адже нормативістський консерватизм не заперечує часткового реформування наявного соціального і політичного порядку, тоді як революційний нормативізм не закликає до повної зміни наявного соціального і політичного порядку, адже щонайменше норми, згідно яких має себе оновлювати суспільство, уже присутні в ньому – хоча й лише у вигляді нормативно-регулятивної вимоги до змін.

Клаус фон Байме закидає нормативізму його дещо відсторонений від політичних технологій характер – нормативісти більшою мірою орієнтують на покращення політичних чеснот громадян, аніж на конкретні заходи щодо підтримання політичного порядку за допомогою виборів, правил досягнення парламентського порозуміння тощо: «Після Другої світової війни цей підхід сприяв саморозумінню політичної науки як науки про демократію, що розглядала своє завдання у формуванні в основному прескриптивно збагачених навичок громадян держави, послуговуючись тим самим їхньому *перевихованню*, значно менше вона спрямовувалася на аналіз реальності або на критичний розгляд політичної системи та цінностей, покладених у її основу» [1, с. 75–76]. На наш погляд, важливим видається звернення нормативістів до поняття цінностей – адже для легітимації політичних норм,

а врешті-решт і всього політичного та соціального порядку, необхідне саме визнання його цінності для кожного з учасників побудови цього порядку. Таке вбачання цінності порядку може бути доволі розмаїтим у різних громадян, однак воно все ж тяжіє до певних визначених цінностей для даного конкретного суспільства на визначеному етапі його розвитку. Таким чином, завдяки зверненню до цінностей, на нашу думку, намічається подолання того розриву з позитивізмом та емпіричними дослідженнями, який був характерним для раннього нормативізму, за свідченням Байме [1, с. 74].

У попередньому своєму дослідженні ми вже здійснили огляд основних версій теоретичного обґрунтування основ утвердження соціального порядку [5], нині ми зупинимося на більш докладному аналізі теорій Макса Вебера і Талкота Парсонса як таких, що спеціально розкривають тему легітимації і є класичними прикладами нормативізму.

Звернемося до питання про сталість соціального порядку в суспільстві. Передусім, порядком Вебер називає: а) умовність, якщо її значущість із зовні гарантована тим, що відхилення наштовхнеться на осуд; б) право, якщо порядок із зовні гарантований можливістю примусу, який здійснюється групою людей, що мають легітимне право скористатися силою [4, с. 46]. Тема соціального порядку виникає на початку праці «Господарство і суспільство» Вебера не у контексті встановлення чи пізнання об'єктивного порядку, але як виявлення панівних уявлень про «законний порядок»: «Дії, зокрема, соціальні дії, і, знову ж зокрема соціальне відношення, можуть орієнтуватися з боку учасників на уявлення про існування *законного порядку*» [4, с. 44]. Тобто мова йде у Вебера завжди про порядок як результат легітимації, без легітимації Вебер взагалі не говорить про порядок, фактично у нього законний порядок – це результат легітимації, її фіксована форма. Тому законний порядок у Вебера.

Звідси легітимність характеризує соціальний порядок, який має престиж і тому диктує індивідам, що включені до нього, обов'язкові вимоги і встановлює зразок поведінки. Веберівське визначення легітимного порядку має стрижневе значення, якщо усю нормативну систему суспільства розглядати із функціональної точки зору, а не лише одиничні соціальні дії: «Фактично орієнтування дій за порядком відбувається в учасників зазвичай з різних мотивів. Однак та обставина, що поруч з іншими мотивами порядок принаймні якійсь частині діючих осіб видається таким, що має діяти як зразок чи як обов'язок, посилює, звичайно, можливість того, що дію орієнтуватимуть за ним і часто дуже значною мірою. Порядок, якого дотримуються тільки з ціле раціональних мотивів на загал значно хиткіший, ніж орієнтування за ним, здійснюване лише завдяки звичці, внаслідок сталості поведінки: це найчастіший вид внутрішньої позиції. Однак він ще незрівнянно хиткіший, ніж порядок, що постає з престижем зразковості або обов'язковості – сказати б: «законності». Переходи від просто традиційного або просто цілерациональномотивованого орієнтування за порядком до віри у законність є насправді звичайно дуже плавними» [4, с. 45]. Важливим моментом в цьому контексті є введене Вебером розрізнення легітимності і легальності існуючого порядку.

Мотивами слідування суспільним нормам можуть бути користь і острах перед негативними санкціями за умови невиконання зобов'язань. В цих випадках, якщо зовнішній контроль слабкий, нормативна поведінка буде нестійкою. Престижний соціальний порядок підвищує вірогідність орієнтації людей на правові норми, оскільки вони ситуативно сприймаються як «справедливі». Отже, легітимність порядку може бути гарантована як чисто внутрішньо, так і зовнішнім чином. Внутрішньо: 1) суто афективно: емоційною відданістю; 2) ціннісно-раціональною вірою в абсолютну значущість порядку як найвищої непорушної цінності; 3) релігійною вірою у взаємозалежність блага порятунку душівід збереження даного порядку. Легітимність порядку може бути гарантована також зацікавленістю, тобто «очікуванням специфічних зовнішніх наслідків» [4, с. 46]. Очевидно, що все це різні види легітимації, але легальний, законний порядок передбачає, що зовнішня, ціле раціональна по суті мотивація – «закон», підкріплюється внутрішньою – емоційно, ціннісно, освяченістю традицією, до якої вже належить людина.

Легальний порядок, на відміну від легітимного, потребує закону, дотримання якого гарантується певним штатом людей, котрі мають право застосовувати примус і застосовувати санкції. Максимою, на котру тут орієнтована соціальна поведінка, є влада як можливість реалізації волі групи людей навіть супроти згоди членів спільноти. «Закон існує тоді, коли є імовірність того, що деякий порядок буде підтримуватись певним штатом людей, які використовують фізичний або психологічний примус із метою домогтися лояльності стосовно даного порядку або накладають санкції на тих, хто порушує його. Структура будь-якого легального порядку безпосередньо впливає на розподіл економічної або якої-небудь іншої влади в межах відповідної спільноти. Це справедливо для всіх типів легального порядку, а не тільки для державного» [4, с. 280] – заявляє Вебер.

Таким чином, легальний порядок є однією із форм легітимації соціального порядку. Вона також впливає на розподіл влади, яку Вебервितлумачує як «...можливість для однієї людини або групи людей реалізувати власну волю у спільній дії навіть супроти опору інших людей, котрі беруть участь у зазначеній дії» [4, с. 62]. Легальний порядок виступає у Вебера як додатковий чинник, який підвищує шанси домогтися влади і поваги, але ніколи не гарантує їх. Легальний порядок пов'язаний із соціальним і економічним порядками. «Спосіб, у який соціальна повага розподіляється в суспільстві між типовими групами, що беруть участь в такому розподілі», Вебер називає соціальним порядком [4, с. 60], тоді як економічний порядок – «тільки спосіб, яким економічні товари і послуги розподіляються і використовуються» [4, с. 75]. Обидва порядки впливають один на одного.

Отже, порядок як такий трактується Вебером як орієнтація на максими, які чітко визначаються, тобто на норми поведінки. Останні, в свою чергу, визначаються конвенційно і є різними в різних колах людей. Будь-який соціальний порядок буде легітимним для індивіда, якщо він має практичну значущість для поведінки. Тут важливо, щоб він слугував взірцем і умовою діяльності – лише тоді він має шанси стати законним, легальним.

Слідом за М. Вебером, Т. Парсонс стверджує, що соціальний порядок стає стійким, якщо нормативна система інтегрує інтереси і ціннісні орієнтації більшості членів суспільства. Чим вище рівень легітимності порядку, тим меншою є потреба використання ресурсів владного примусу і навпаки [6, с. 72]. Правові засади соціального порядку завжди мають легальний характер, але не завжди є легітимними. Легітимний порядок включає в себе форми-зразки поведінки загального і структурного нормативного рівнів заумови їх престижності. Слідування цим зразкам означає перетворення легального порядку в легітимний. Для легітимного порядку характерна моральна і правомірна поведінка, яка відповідає певним культурним цінностям суспільства. В правовому аспекті проблема полягає у відповідності конституційних норм мета-юридичним цінностям. Якщо конституційна норма суперечить ціннісним передумовам порядку, то вона втрачає юридичну силу.

Далі спробуємо здійснити теоретичну реконструкцію того, як у рамках теоретичної моделі Парсонса нормативність набуває легітимного характеру. Цінності і норми належать до різних підсистем соціальної системи – відповідно мають походження від культури (яка виконує функцію відтворення зразка) – перші, та від завдань внутрішньої самоорганізації соціальної системи (соціальної інтеграції) – другі. Для того, щоби їх поєднати, слід задіювати також інші дві функції – адаптації та ціледосягнення, а саме: для того, щоби норми набули цінність, тобто почали ідентифікуватися зі зразками поведінки, треба знайти реальні втілення цієї зразкової поведінки (адаптація має відбуватися не за абстрактним зразком, а через наслідування вчинків конкретної людини), а також щоби ці норми були конкретизовані і контекстуально індивідуалізовані як цілі поведінки конкретної людини або соціальної групи у конкретних соціальних обставинах.

Корінна зміна соціального порядку відбувається з причини нездатності правлячої влади вирішувати адаптаційні проблеми суспільства – тобто коли сама еліта не може слугувати зразком для наслідування. В результаті загострення боротьби політичних еліт соціальний контроль за радикальними рухами стає неадекватним, що призводить до трансформації суспільного устрою. Навпаки, усталеність соціального порядку можлива, якщо соціальна система має механізм управління внутрішніми конфліктами, які загрожують соціальній інтеграції. В ході дії цих механізмів виникає адаптаційна інновація, яка здатна спричинити внутрішньо-системні зміни при збереженні нормативних основ соціуму.

Існує, як мінімум, чотири підходи щодо реалізації соціального порядку в суспільстві. Перший підхід передбачає пріоритет примусу із використанням сили. За другого підходу перевага надається утилітаристським міркуванням. Соціальний порядок згідно із цією логікою підтримується шляхом встановлення між соціальними суб'єктами численних відносин взаємозалежності, що приносять користь. За третім підходом дослідники (зокрема, Т. Парсонс) схиляються до нормативної позиції, коли можливість соціального порядку визначається за допомогою загальноприйнятих цінностей, оскільки діючі

соціальні суб'єкти – істоти нормативні. Розуміючи під соціальним порядком «невипадковість соціальної взаємодії індивідів» [6, с. 160], Парсонс представляє соціальну систему, в якій індивіди, визнаючи певні стандарти, цінності і практичні способи поведінки, діють здебільшого впорядковано. Такі відносини цілком реальні, оскільки соціальні суб'єкти використовують очікувані ролі, що регламентовані конкретними нормами. Ці ролі інтегруються в особистості індивідів. Конформізм індивідів стосовно очікуваних ролей стає ключовим моментом підтримання соціального порядку. Соціалізація, таким чином, набуває статусу фундаментального процесу, за допомогою якого цінності і норми передаються і нав'язуються. Такий підхід може бути використаний як теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження інституційних засад нового соціального порядку, і, відповідно, легітимації (суспільного визнання) і нормативності (правового і ціннісного регулювання та контролю) нових відносин, що підтримують в суспільстві стабільність і порядок. Позиція четвертих (Зігмунт Бауман) зводиться до думки, що «панування правопорядку рано чи пізно трансформується в «творчий безлад» як неминучу умову нового гнучкого життєзабезпечення» [2, с. 51]. Ця позиція виглядає дещо анархістськи, або точніше лібертаристськи, тобто відкидає соціальні інститути як такі, а соціальний порядок тоді виявляється порядком спонтанного потоку подій, який навряд чи можна взагалі структурувати. Тому вибираючи між надмірною лінійністю та без альтернативністю, а тому ненадійністю репресивних засад соціальних інституцій, з одного боку, та кореневою несумірністю, а тому конфліктністю утилітарних домагань різних учасників громадянського суспільства, з іншого, шукатимемо золоту середину у визначенні джерел нормативності соціального порядку у ціннісних теоріях легітимації.

Важливу роль у вирішенні питання соціального порядку відіграють національні політичні інститути, передусім держава. Йдеться про цю вже не стільки про національну ідею, як це було актуально у процесі становлення модерних націй, яке відбувалося паралельно з бурхливим розвитком буржуазного суспільства, скільки про національну ідентичність. Важливі версії утвердження національної ідентичності подає Ентоні Сміт – який фактично розрізняє три основні підходи до цінностей, а отже і три джерела легітимності соціального порядку як нормативного. У праці «Культурні основи націй» він називає такими джерелами ієрархію, заповіт і республіку: «стародавній світ лишив у спадок своїм європейським наступникам і щось набагато важливіше: три визначальні спадщини і культурні традиції – ієрархії, заповіту і республіки, які походять відповідно зі стародавніх Месопотамії та Єгипту, стародавньої Юдеї й античної Греції» [7, с. 14]. Надалі ці традиції набули характер військових цінностей для формування політичних інститутів європейського зразка – аж до нашого часу. При цьому дослідження європейської історії Смітом підводить до думки, що ці три традиції позначають переважно три домінуючих історичних типи, які послідовно змінюють один іншого – ієрархічний, потім заповітний, а згодом республіканський типи націй логічно надбудовуються один над іншим.

Така історична послідовність змін засад націоналізму у Ентоні Сміта нагадує значною мірою послідовність стадій історичного розвитку моральної свідомості, запропоновану Лоренцом Кольбергом, коли чітко розрізняються доконвенційна, конвенційна та постконвенційна стадії [8]. Дійсно, ієрархія базується на особистій відданості підлеглого (вассала) правителю (сюзерену), що відповідає доконвенційним етичним відносинам особистих зобов'язань. Заповіт означає спільне, але в межах обраної спільноти дотримання етичності у стосунках лише між представниками певної спільноти – мова йде завжди про націю як богообраний народ на своїй, богом даній землі. Нарешті, республіканізм з його громадянською концепцією нації, поступово демістифікацією релігії і її витісненням світським раціоналізмом і переходом до соціального функціоналізму тяжіє до космополітизму постконвенційної універсалістської моралі.

Таким чином, до своєї традиційної позиції щодо неунікності етнічних засад будь-якого націоналізму, Сміт додає також легітимаційний дискурс, а саме введення ціннісної компоненти при визначенні національної ідентичності як певної нормативності, а не лише етнічної даності. Подає цю тему Сміт через введення теми багатогранності підстав для такої ідентичності за доби глобалізації – він стверджує як факт «багатогранність характеру більшості націй і націоналізмів, часто багатоплановість характеру їхніх культурних традицій, що стало результатом поступової еволюції або раптових змін і революцій. Своєю чергою ця багатогранність свідчить про дальшу важливість різних культурних традицій, надто традицій заповіту і республіки, які надають національним спільнотам багатства й розмаїття, що часто суперечать націоналістичним домаганням створити уніформні культури та уніформних громадян» [7, с. 241]. Останній же підсумок Сміта прямо виводить на тему легітимації як визначальну навіть для його, здавалося би, етнічної теорії націй: «Позбувшись своїх попередніх історичних оболонок, націоналізм став доступним для цілей народної мобілізації та легітимації на всіх континентах і, мабуть, виконуватиме цю роль, поки потреба в культурній ідентичності поєднана з прагненням утвердити суверенітет народу» [7, с. 242].

Таким чином, національні політичні інститути, тобто національні партії та інші суб'єкти національних громадянських суспільств, попри піднесення глобалізаційних соціальних інституцій, все ж залишаються провідними засобами легітимації соціального порядку політичними засобами. Крім того, нормативістські засади все ж не можуть бути єдиними підставами для утвердження соціального порядку – у тому числі й не є вони єдиними засадами для утворення політичних інститутів. Так, нормативізм має надбудовуватися над іншими, більш традиційними складовими соціального порядку та політичних інститутів. Нерідко нормативізм суттєво коригує ці задані соціальні та політичні елементи, інколи навіть слугує вихідним пунктом для появи нових соціальних та політичних структур та соціальних груп – однак, нормативізм не може розглядатися у відриві від останніх. Від реальних соціальних і політичних структур і груп нормативізм отримує не лише свою

соціальну і політичну базу (носія), але й ту суб'єктність, яка надає нормативізму силу впливу. Адже сама по собі нормативність – лише проєкт, який потребує своїх виконавців. Таким чином, легітимація постає тим процесом у якому політичні норми здобувають своїй прихильників, а громадяни стають реальними суб'єктами політичної дії та політичної комунікації.

З точки зору нормативізму, соціальний порядок не може розглядатися як самодостатній феномен – він складається з конкретних легітимацій. Серед таких легітимацій одну з найбільш важливих займають легітимації за допомогою політичних інститутів. Такі інститути, у свою чергу, базуються на певних цінностях, які, таким чином, і виявляються кінцевим пунктом у пошуку граничної легітимації соціального порядку. Таким чином, соціальний порядок критично залежить від цінностей громадян певної країни. Серед інших висновків можна зробити і такий: загрози базовим цінностям громадян є загрозою соціальному порядку їхньої країни. Такими загрозами можуть бути не лише ті, які зазвичай перераховують у доповідях та аналітичних записках профільних безпекових державних установ – економічні, політичні, військові тощо –, але й ті, які раніше всерйоз не сприймалися, але вийшли на передній план лише нещодавно – переважно у зв'язку із розгортанням так званої «гібридної війни». Це загрози, пов'язані із методами ведення інформаційно–психологічної війни, яка має на меті якраз деморалізувати громадян певної країни, розхитати їхню віру і довіру до певних базових цінностей.

Список використаних джерел

1. Байме К. фон Політичні теорії сучасності / Клаус фон Байме; [пер. з нім. М. Култаєвої та М.Бойченка]. – К.: Стило, 2008. – 396 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; [пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева]. – М.: Логос, 2002. – 390с.
3. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плінній сучасності [Текст] / З.Бауман, Л. Донскіс; [пер. з англ. О. Буценка]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 280 с.
4. Вебер М. Государство и общество / М.Вебер [пер. з нім. М.Кушнір]. – К.: Всесвіт, 2012. – 1112 с.
5. Литвиненко І.І. Динамічний соціальний порядок в умовах радикальних змін суспільства // І.І. Литвиненко // Гілея: Збірник наукових праць. – 2016. – Вип.114. – С.322–326.
6. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; [пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева; под ред. М. С. Ковалевој]. – М.: Аспект пресс, 1998. – 270с.
7. Сміт Е.Д. Культурні основи нації. Ієрархія, заповіт і республіка. Наукове видання. – К.: Темпора, 2009. – 312 с.
8. Kohlberg L. Stages of moral development as a basis for moral education / L. Kohlberg. – Bangor: University Press, 1992. – 238 p.

References

1. Bajme K. fon Politychni teorii' suchasnosti / Klaus fon Bajme; [per. z nim. M. Kultajevoi' ta M. Bojchenka]. – K.: Stylos, 2008. – 396 s.
2. Bauman Z. Individualizirovanoe obshhestvo / Z. Bauman; [per. s angl. pod red. V. L. Inozemceva]. – M.: Logos, 2002. – 390 s.
3. Bauman Z. Moral'na slipota. Vtrata chutlivosti u plynnij suchasnosti [Tekst] / Z. Bauman, L. Donskis; [per. z angl. O. Buceuka]. – K.: DUH I LITERA, 2014. – 280 s.
4. Veber M. Gospodarstvo i suspil'stvo / M. Veber [per. z nim. M. Kushnir]. – K.: Vsesvit, 2012. – 1112 s.
5. Lytvunenko I. I. Dynamichnij social'nyj porjadok v umovah radykal'nyh zmin suspil'stva / I. I. Lytvunenko // Gileja: Zbirnyk naukovykh prac'. – 2016. – Vyp.114. – S.322–326.
6. Parsons T. Sistema sovremennyh obshhestv / T. Parsons; [per. s angl. L. A. Sedova, A. D. Kovaleva; pod red. M. S. Kovalevoj]. – M.: Aspekt press, 1998. – 270 s.

7. Smit E. D. Kul'turni osnovy nacij. Ijerarhija, zapovit i respublika. Naukove vydannja. – K.: Tempora, 2009. – 312 s.

8. Kohlberg L. Stages of moral development as a basis for moral education / L. Kohlberg. – Bangor: University Press, 1992. – 238 p.

Litvinenko I. I., Candidate of Political Science, Head of Social Sciences Department Cherkasy Faculty of the National University «Odessa Law Academy» (Ukraine, Cherkasy), irinlevchu@yandex.ru

The legitimization of social order as a task of political institutions

In the article there are examined the basic ideas of normativism in political theory as decisive to explain the sources of social order and the method of its providing through political institutions. Normativism points that the social order is somewhat higher than historical volatility, it is not only independent of historical change, but also causes these changes. Normativism is the approach which establishes compliance (more or less, but inevitable and decisive) of social reality to certain standards, so normativism is the basis of the modern theory of legitimacy. There are several different versions of normativism: those that tend to recognize existing normative social order, that is conservative in its ideological basis, and those that tend to justify a normative description of desired social order, that is revolutionary in its ideological basis. According to Weber, characterizes the legitimacy of the social order that has prestige and therefore dictates the individuals included in it, and sets mandatory requirements for the recommended behavior. National political institutions, especially the state play an important role in solving the issue of social order. It is thus not so much about the national idea, as it was important in the formation of modern nations, which took place in parallel with the rapid development of bourgeois society, but about national identity. National political institutions, ie state, national parties and other national actors of civil society, despite the rise of global social institutions still remain the leading means of legitimizing of the social order through political means. Normative principles still can not be the only basis for the establishment of social order – including not only are the principles for the formation of political institutions.

Keywords: legitimacy, normativism, social order, legal order, political institutions, values, justification.

* * *

УДК 323.173

Павлятенко О. В.,
аспірантка, Національний інститут
стратегічних досліджень (Україна, Київ),
oksanapavlyatenko@ukr.net

ФЕНОМЕН СЕПАРАТИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

В умовах сучасних викликів українській державності, дослідження сепаратизму як актуальної загрози національній безпеці набуває першочергового значення. Вироблення ефективних механізмів протидії даному явищу, що призводить до дезінтеграційних процесів у країні, вимагає здійснення комплексного дослідження феномену сепаратизму в сучасному світі. Відтак, у статті проаналізовано витoki та сутність явища сепаратизму як основної загрози територіальній цілісності та державному суверенітету. Розкрито основні причини появи та фактори активізації процесу сепаратизації в зарубіжних країнах із виокремленням низки системоформуючих елементів, що лежать в основі означеного явища. Окреслено основні різновиди та типи сепаратизму, характерні для сучасного світу, наведено найтіповіші приклади його проявів в інших країнах.

Ключові слова: сепаратизм, національна безпека, сепаратизація, сепаратистський рух, сецесія, іредентизм, етнополітичний конфлікт, квазідержави.

Сучасний етап розвитку людства характеризується суперечливими процесами, які несуть у собі як об'єднуючі, так і деструктивні елементи. Сепаратизм став явищем, яке загрожує сучасній глобальній системі міжнародної безпеки та є дестабілізуючим фактором у низці суверенних держав, де набуває форм насилля, тероризму, озброєних сутичок та ряду інших явищ. Різноманітність проявів та особливостей сепаратизму, його зв'язок із кризою національних держав та активізація процесу сепаратизації ставить перед політичною наукою завдання в об'єктивному та детальному дослідженні цього явища. Комплексний аналіз цієї проблематики є надзвичайно актуальним і для України, оскільки сепаратизм є загрозою національній безпеці нашої держави. Мінімізація